

INSTITUT
PRO POLITIKU
A SPOLEČNOST

Krise sociálnědemokratických stran v Evropě

POLICY BRIEF / KVĚTEN 2018

KAREL SÁL

WWW.POLITIKASPOLECNOST.CZ

OFFICE@POLITIKASPOLECNOST.CZ

Krise sociálnědemokratických stran v Evropě

Policy Brief – Karel Sál, květen 2018

Krach ČSSD v parlamentních volbách roku 2017 byl očekávatelný. Tuzemský volič nemohl přehlédnout vnitřní problémy strany, které zastínily poměrně úspěšné vládní angažmá. Konečný výsledek 7,27 % hlasů se tak může zdát jako trest za nejednotu vedení a ztrátu důvěry.

Taková interpretace se ale nejspíš jeví daleko od pravdy. Pokud se rozhlédneme po jiných evropských zemích, nalezneme podobné vzorce neúspěchu, historických propadů a krizí. Mizerné volební výsledky jako ČSSD totiž zaznamenaly i ty sociálnědemokratické strany, ve kterých předvolební bratrovražedný boj neprobíhal či nemusely veřejnosti vysvětlovat memorandum o těžbě lithia. Poslední roky jsou pro evropské sociálně demokratické strany obzvláště těžké. Posuďte sami:

- V roce 2013 lucemburští socialisté získávají v parlamentních volbách nejnižší podporu od roku 1931 (20,2 %).
- Podobně dopadají socialisté španělské, když v roce 2015 PSOE získává nejméně od pádu Francova režimu (tj. 22 %).
- Rok 2016 znamená propad jak pro irskou Labour Party (z 19,5 % v roce 2011 na 6,6 %), tak pro islandskou Sociálnědemokratickou alianci (z 29,8 % v roce 2013 na 5,7 %).
- Ve francouzských prezidentských volbách roku 2017 kandidát socialistů obdržel 6,4 % hlasů a skončil na pátém místě.
- Sérii porážek ten samý rok doplnila nizozemská Strana práce (PvdA), když

získala 5,7 %, což je nejhorší výsledek v historii strany.

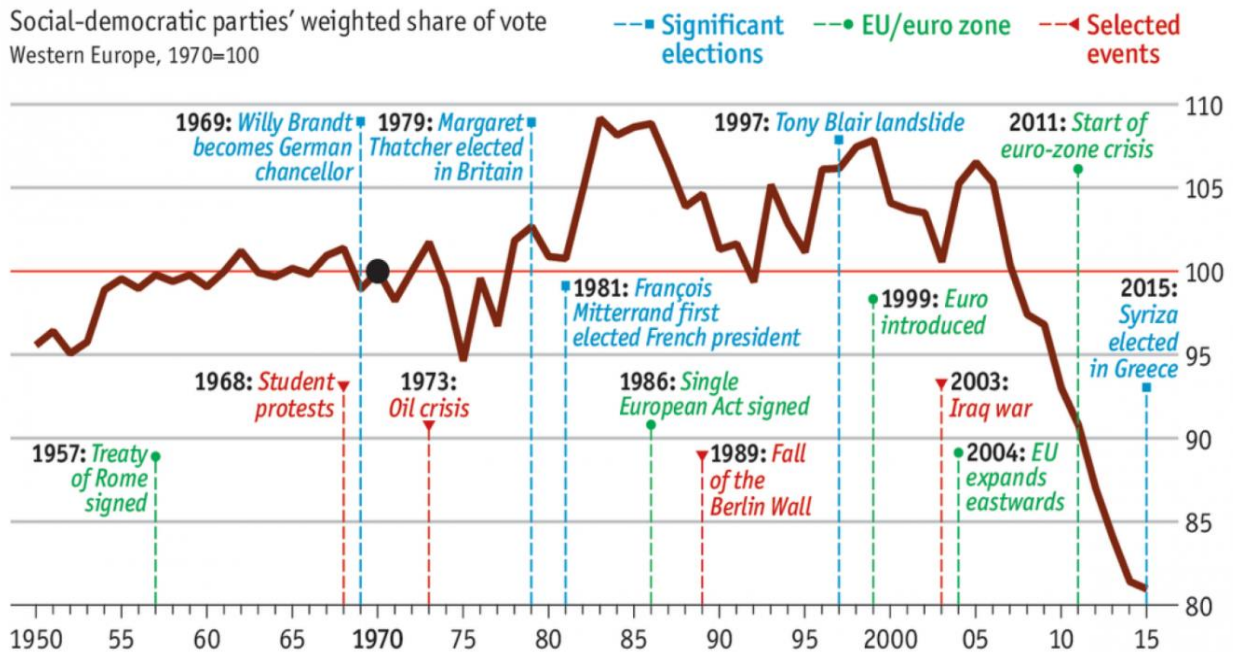
- Podobný propad zaznamenala německá sociální demokracie (SPD), když obdržela 20,5 %, což je nejméně od druhé světové války.
- Jedinou výjimkou v sérii neúspěchů jsou výsledky britské Labour party z roku 2017, která v předčasných volbách posílila o 9,6 % hlasů, což mnozí výzkumníci dávají do souvislosti s rozčarováním části Britů nad výsledkem referenda o Brexitu, které iniciovala konzervativní vláda Davida Camerona.

Volební krach ČSSD se ve světle těchto informací zdá o něco pochopitelnější a může nás vést k přesvědčení, že se čeští sociální demokraté spíše stali obětmi celoevropského posunu voličských preferencí. Sociálnědemokratické strany slábnou po celé Evropě, ale to neodpovídá na otázku, proč tomu tak je. Stojí za jejich ústupem zrada jejich vlastních ideálů, naplnění cílů, kvůli kterým tyto levicové strany vznikly, či pouze prohrávají v souboji s mnohem atraktivnějšími a dravějšími populisty? Nebo zkrátka sociální demokraté zastarali stejně jako nedemokratické strany na téže straně politického spektra (tj. komunisté)?

Trocha sociálnědemokratické historie

Za posledních 100 let jsme o očekávaném konci sociálnědemokratických stran slyšeli hned několikrát. Když ve 20. letech 20.

Social-democratic parties' weighted share of vote
Western Europe, 1970=100

století bolševici upevnili moc v SSSR, sociálnědemokratické strany získaly tvrdého a dobře organizovaného konkurenta – Komunistickou stranu Sovětského svazu a její satelitní organizace. Ve 20. a hlavně ve 30. letech pak vyrostl sociálním demokratům další nepřítel, tentokrát na opačné straně politického spektra – národní socialisté a fašisté. Sociálnědemokratická politika se stala nepřijatelnou pro obě totalitní ideologie: pro nacisty kvůli obhajobě demokracie a pro komunisty kvůli odmítání diktatury proletariátu.

Konec války pro sociální demokraty neznamenal porážku nepřítele, spíše naopak. Při poválečných převratech ve Východním bloku byly sociální demokracie spolknuty komunisty. Ve 40. a v 50. letech komunistické strany zejména v Itálii, Francii a v Řecku získávaly více hlasů než demokratičtí socialisté. Konec nebezpečí pro západní socialisty znamenal až rok 1956, kdy Sovětský svaz a jeho spojenci rozdrtili národní demokratizační povstání v Maďarsku, a SSSR tak ukázal pravou tvář socialismu sovětského typu.

Druhý konec sociálních demokratů mnozí spatřovali v převratných změnách roku 1968. Studentské revoluce a následné rozmrznutí stranických systémů v západoevropských zemích mělo způsobit, že budou staré a nereformovatelné sociálnědemokratické strany nahrazeny mnohem progresivnějšími levicovými formacemi typu zelených či jinými postmoderními uskupeními. Jak víme, konec sociálních demokracií se neodehrál, naopak. Osmdesátá, devadesátá léta a první desetiletí 21. století se staly dekádami sociálnědemokratické nadvlády (viz graf výše).

Pokud se podíváme na agregované volební výsledky sociálnědemokratických stran v čase, vidíme, že od zvolení francouzského prezidenta Françoise Mitterranda dosahovali socialisté v národních volbách maximálních zisků. Podobně úspěšné byly sociální demokracie v 90. letech po přijetí ideologie tzv. Třetí cesty a její praktické podoby neboli Blairismu. Teto stav strmě upadá po roce 2005.

To, co by se dalo vysvětlit jako očekávatelný výkyv v popularitě či jako nabažení se sociálnědemokratickými vizemi, se stává

mimořádně akutním problémem po vypuknutí ekonomické krize v roce 2008 a jejím plném rozvinutí v roce 2011. Ztráta voličské podpory přirozeně znamená ztrátu vládních angažmá a vlivu na nastavování agendy. Pokud srovnáme země EU v roce 2000 s rokem 2017 (viz obrázek níže), zřetelně vidíme, že vlád či vládních koalic s vedením nebo alespoň s účastí sociálnědemokratických stran během posledních 17 let znatelně ubylo.

Proč sociální demokracie prohrávají?

V dnešní době existuje několik vzájemně konkurujících si teorií, které se snaží vysvětlit neúspěch sociálnědemokratických stran v národních volbách.

baštou sociálních demokratů v celé severní a západní Evropě, prostě přestaly plnit svoji mobilizační funkci. Socialisté jsou postiženi propadem preferencí více než ostatní strany (např. křesťanští demokraté), jelikož jejich podpora se vždy zakládala spíše na třídní identifikaci, a nikoliv na individuálním poutu volič-strana. Slábne-li vliv odborových a jiných společenských organizací na rozhodování voličů, slábne i voličská podpora. V zemích bývalého Východního bloku nastala atomizace společnosti později ale s mnohem větší intenzitou, což může vysvětlovat nižší volební účast až apatii voličů ve srovnání se starými zeměmi EU.

Nižší vliv tradičních mobilizačních organizací má za následek volatilitu voličů, která je spojena s druhým a neméně

Leftist Governments in the EU*

Rozpad a radikalizace společnosti

Část výzkumníků se domnívá, že za velmi špatnými výsledky stojí atomizace západních společností v posledních několika dekádách. Velké monolitické organizace typu odborů, které byly tradičně

důležitým efektem – vzestupem populistických a extremistických stran. Pokud chápeme populismus v přísně akademickém smyslu jako anti-elitismus (tj. známé heslo: „Vrátíme stát do rukou opravdovým lidem.“), je v posledních letech nápadný vzestup takových stran právě na úkor socialistů. Ať už zmíníme

Hnutí 5 hvězd v Itálii, Syrizu v Řecku, Stranu pro svobodu v Nizozemí, Národní frontu ve Francii či rakouské Svobodné, většina takových stran nehledě na svoji pravo-levou orientaci je v současnosti mnohem úspěšnější než sociální demokraté s dlouholetou vládní zkušeností.

Dle takových teorií socialisté prostě doplácí na situaci, kdy představují onen nenáviděný establishment, který si dle většiny společnosti nedokázal poradit s následky ekonomické krize. V ČR měli sociální demokraté vlastně štěstí, jelikož nepopulární škrty musela provést pravicová vláda Petra Nečase, což odložilo kolaps ČSSD o jedno volební období.

Dosažení cílů

Druhým možným, pro sociální demokraty alespoň trochu pozitivním, vysvětlením je právě vysoká popularita v předchozích desetiletích, která podle některých teorií umožnila sociálnědemokratickým stranám prosadit většinu svých cílů, jenž se následně staly integrální součástí veřejných politik, a to i na celoevropské úrovni díky EU.

Dle předpokladů nyní socialisté doplácí na to, že evropský sociální stát se stal nezpochybnitelnou součástí politiky, kterou chtě nechtě integrovaly i ostatní strany. Dnes bychom v EU těžko hledali úspěšnou stranu radikálních neoliberalů, kteří by hlásali plnou demontáž sociálního státu a dožadovali se praxe známé z USA. Sociální politika se zkrátka stala na evropském kontinentě „doménou všech“, a sociální demokracie tak přišla o svůj hlavní požadavek a diferenční znak. Voliči dnes tedy mohou najít naprosto stejné programové priority i u nových a vlastně přitažlivějších politických subjektů. ČSSD tak může nabízet například podporu mladým rodinám, ale takřka všechny ostatní strany jistou formu podpory již této voličské skupině nabízejí také.

Přijetí Třetí cesty a zrada internacionalismu

S mnohem menší mírou optimismu pracují levicovní akademici. Syntetická Třetí cesta Anthonyho Giddense, která kombinovala sociálnědemokratické požadavky s neoliberalními ekonomickými zásahy typu privatizace veřejných služeb, naprosto převrátila pojem levice a cestu k budování sociálního státu. Kritici sociálním demokraciím, které se k Blairismu aktivně přihlásily, vyčítají oportunistus, posedlost trhem a rovněž zradu původních sociálnědemokratických ideálů. Jak akademici upozorňují, největší zastánci Třetí cesty, jako byli dlouholetý italský premiér Matteo Renzi, britský premiér Gordon Brown či kancléř Gerhard Schröder v Německu, nakonec ve vrcholné politice skončili kvůli mizerným volebním výsledkům.

Navíc evropské sociální demokracie selhaly internacionálně. Přijutím pravicové ekonomické logiky volného trhu zcela rezignovaly na myšlenku spravedlivých platů pro všechny, nehledě na stát či socioekonomickou realitu. Zatímco evropští socialisté bojovali za lepší ochranné pomůcky a 35 hodinový pracovní týden, tak osud dělníků v indonéských továrnách byl interpretován jako nutná součást modernizace trhem. Ideologické kompromisy donutily opravdové levicové voliče k pohlednutí se po jiných alternativách, což v kombinaci s ekonomickou krizí nasměřovalo původně sociálnědemokratické masy k jiným politickým stranám. Volič v České republice může slyšet na sliby ČSSD, že zabrání privatizaci nemocnic, ale vzhledem k roli strany při privatizaci OKD nezná toto ujištění dvakrát přesvědčivě.

Závěr

Ať už má pravdu jakákoliv teorie, propad evropských sociálních demokratů již překročil mez, po kterou by se takový neúspěch dal interpretovat jako náhoda či pouhý výkyv. Oslabování tradiční levice dává šanci jiným politickým subjektům, jejichž chování je zpravidla daleko nepředvídatelnější, nežli je chování jejich dlouholetých v politické aréně plně etablovaných předchůdců svázaných sociálnědemokratickou ideologií. Socialisté pravda v současnosti nečelí konkrétnímu nedemokratickému soupeři jako tomu bylo v minulosti, ale pomalu upadávají do bezvýznamnosti kvůli nezájmu voličů. Zda eroze zájmu bude tím opravdovým hrobařem sociálnědemokratických stran v Evropě, to ukáže čas.

Konkrétními příčinami oslabování evropských sociálnědemokratických stran se bude podrobně věnovat výzkum IPPS. Do budoucna bude důležité sledovat zisky jiných, dlouhodobě působících stranických rodin typu křesťanských demokratů. Jestliže propad zasáhne podobným způsobem i tuto skupinu stran, bude příčina oslabování evropských tradičních stran mnohem hlubší než pouhá zrada sociálnědemokratických ideálů. Zkušenosti z posledních parlamentních voleb napříč Evropou ukazují, že voliči chtějí nové a neokoukané tváře. Zda tento trend podnítí sociálnědemokratické strany k sebereflexi či přehodnocení cílů, bude zajímavé sledovat.

Zdroje:

Linek, L., Petrušek, I. (2016): „What's past is prologue, or is it? Generational effects on voter turnout in post-communist countries, 1990–2013.“ In: *Electoral Studies*, 42 (2016), s. 78-90.

Mayr, W., Pieper, D., Rapp, T., von Rohr, M., Schindler, J., Zuber, H. (2017): *End of an Era? The Slow Death of Europe's Social Democrats*. Spiegel online 22. 9. 2017 [[online](#)].

Marlière, P. (2010): *The decline of Europe's social democratic parties*. OpenDemocracy.net [[online](#)].

Manwaring, R., Kennedy, P. (eds.) (2018): *Why the left loses. The Decline of the Centre-Left in Comparative Perspective*. Policy Press; 1st edition (February 15, 2018).